

PREUČITEV PRAVNIH VIDIKOV ODKLONITVE JEMANJA BRISOV PACIENTOM, PRI KATERIH OBSTAJA SUM OKUŽBE Z NALEZLJIVO BOLEZNIJO, OB ODSOTNOSTI USTREZNIH ZAŠČITINI SREDSTEV¹

Vprašanje odklonitve dela zdravnika v primeru soočenja s situacijo, ko izvajalec zdravstvene dejavnosti zdravniku ne nudi ustreznih zaščitnih sredstev (zaščitnih mask, skafandrov in ostalih sredstev) za delo zdravnika v stiku z nalezljivo boleznijo z visokim tveganjem (v angleščini high risk contagious disease), je večplastno ter zahteva obravnavo z več različnih vidikov (z vidika delovnopravne, kazenske in prekrškovne odgovornosti).

1. Delovnopravna odgovornost

Delodajalec je v skladu s splošno obveznostjo iz 45. člena Zakona o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 21/13, 78/13 – popr., 47/15 – ZZSDT, 33/16 – PZ-F, 52/16, 15/17 – odl. US, 22/19 – ZPosS in 81/19; v nadaljevanju: ZDR-1) dolžan delavcu zagotavljati pogoje za varnost in zdravje delavcev skladno s posebnimi predpisi o varnosti in zdravju pri delu:

45. člen (varne delovne razmere)

(1) Delodajalec mora zagotavljati pogoje za varnost in zdravje delavcev v skladu s posebnimi predpisi o varnosti in zdravju pri delu.

(2) Delodajalec mora strokovnega delavca oziroma strokovno službo, ki opravlja strokovne naloge na področju varnosti in zdravja pri delu, obvestiti o zaposlitvi delavcev za določen čas oziroma začetku opravljanja začasnega dela delavcev, zaposlenih pri delodajalcu, ki opravlja dejavnost zagotavljanja dela delavcev drugemu uporabniku.

Če te obveznosti delodajalec ne izpolni in delavcu zaradi tega grozi neposredna nevarnost za življenje ali zdravje, ima delavec v skladu z drugim odstavkom 52. člena Zakona o varnosti in zdravju pri delu (Uradni list RS, št. 43/11; v nadaljevanju: ZVZD-1) pravico odkloniti delo ter od delodajalca zahtevati, da se nevarnost odpravi. Če delodajalec ne odpravi lahko delavec zahteva posredovanje inšpekcije dela (tretji odstavek 52. člena ZVZD-1):

52. člen (pravica odkloniti delo)

(1) Delavec ima pravico odkloniti delo, če ni bil predhodno seznanjen z vsemi nevarnostmi ali škodljivostmi pri delu in sprejetimi varnostnimi ukrepi ter usposobljen za varno in zdravo delo ali če delodajalec ni zagotovil predpisanega zdravstvenega pregleda.

(2) Delavec ima pravico odkloniti delo, če mu grozi neposredna nevarnost za življenje ali zdravje, ker niso bili izvedeni predpisani varnostni ukrepi, ter zahtevati, da se nevarnost odpravi.

¹ Pravno mnenje je prilagojeno na trenutno situacijo, v katerem ministrstvo za zdravje ni odredilo drugih posebnih ukrepov iz 37. člena ZNB.

(3) Če delodajalec ne odpravi nevarnosti, lahko delavec zahteva posredovanje inšpekcije dela ter o tem obvesti svet delavcev ali delavskega zaupnika za varnost in zdravje pri delu.

Obveznost izvajalcev zdravstvene dejavnosti glede zagotovitve opremljenosti delovnih mest z osebnimi zaščitnimi sredstvi izhaja že iz 15. in 18. člena Pravilnika o pogojih za pripravo in izvajanje programa preprečevanja in obvladovanja bolnišničnih okužb (Uradni list RS, št. 74/99, 92/06 in 10/11), ki določata minimalne tehnične pogoje:

15. člen

Za izvajanje programa mora bolnišnica izpolnjevati naslednje minimalne tehnične pogoje:

- **opremljenost delovnih mest z opremo in pripomočki za higieno rok in osebnimi zaščitnimi sredstvi,**
- oskrba s sterilnim materialom in inštrumenti,
- prostori in aparature za sterilizacijo,
- laboratorijske storitve pooblaščenega mikrobiološkega laboratorija, kjer dela zdravnik specialist mikrobiolog,
- prostori in oprema za izolacijo bolnikov,
- prezračevanje,
- preskrba z zdravstveno ustrezno pitno vodo,
- preskrba z zdravstveno ustreznimi živili,
- prostorska ureditev z ločitvijo čistih in nečistih postopkov in poti.

Minimalni tehnični pogoji morajo biti zagotovljeni za:

- razvrščanje, prevoz in pranje perila,
- čiščenje prostorov in opreme ter
- zbiranje, prevoz in odstranjevanje odpadkov.

18. člen

Za izvajanje programa morajo pravne in fizične osebe, ki opravljajo zdravstveno dejavnost, izpolnjevati naslednje minimalne tehnične pogoje:

- **opremljenost delovnih mest z opremo in pripomočki za higieno rok in osebnimi zaščitnimi sredstvi,**
- oskrba s sterilnim materialom in inštrumenti,
- prostori in aparature za sterilizacijo (kolikor se ne uporablja izključno sterilni material za enkratno uporabo),
- laboratorijske storitve pooblaščenega mikrobiološkega laboratorija, kjer dela zdravnik specialist mikrobiolog,
- prostori in oprema za izolacijo bolnikov,
- prezračevanje,
- preskrba z zdravstveno ustrezno pitno vodo,
- preskrba z zdravstveno ustreznimi živili (kolikor storitve obsegajo preskrbo bolnikov ali osebja z živili),
- prostorska ureditev z ločitvijo čistih in nečistih postopkov in poti.

Minimalni tehnični pogoji morajo biti zagotovljeni za:

- sortiranje, prevoz in pranje perila,
- čiščenje prostorov in opreme,
- zbiranje, prevoz in odstranjevanje odpadkov.

Iz navedenega izhaja, da odklonitev dela s strani zdravnika v primeru neposrednega stika s pacientom, pri katerem obstaja sum na nalezljivo bolezen z visokim tveganjem in mu izvajalec zdravstvene dejavnosti (delodajalec) ne zagotovi ustreznih osebnih zaščitnih sredstev, ne predstavlja kršitev obveznosti delavca iz delovnega razmerja ter mu zato ni mogoče podati odpovedi iz krivdnega razloga ali ga sankcionirati v okviru delovnega razmerja na drugačen način.

Navedeno pomeni, da zdravstveni delavec lahko odkloni izvedbo obravnavanih zdravstvenih storitev, ne more pa odkloniti vključitve v organizirani delovni proces delodajalca ter pri tem sodelovati pri izvajanju drugih zdravstvenih storitev, s katerimi preprečuje prenašanje nalezljivih bolezni, in v zvezi s katerimi so izpolnjeni vsi pogoji za njihovo varno izvedbo.

2. Kazenska in prekrškovna odgovornost

Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 50/12 – uradno prečiščeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17; v nadaljevanju KZ-1) s tem v zvezi določa kaznivo dejanje prenašanje nalezljivih bolezni (177. člen). Zakonski znaki kaznivega dejanja prenašanja nalezljivih bolezni so skladno s prvim odstavkom 177. člena KZ-1 izpolnjeni, kadar se zdravnik ne ravna po predpisih ali odredbah, s katerimi pristojni organ odredi pregled, razkuženje, izločitev bolnikov ali kakšne druge ukrepe za zatiranje ali preprečevanje nalezljivih bolezni pri ljudeh in s tem povzroči, da se nalezljiva bolezen razširi:

Prenašanje nalezljivih bolezni

177. člen

(1) Kdor se ne ravna po predpisih ali odredbah, s katerimi pristojni organ odredi pregled, razkuženje, izločitev bolnikov ali kakšne druge ukrepe za zatiranje ali preprečevanje nalezljivih bolezni pri ljudeh in s tem povzroči, da se nalezljiva bolezen razširi, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do enega leta.

(2) Enako se kaznuje, kdor se ne ravna po predpisih ali odredbah, s katerimi pristojni organi določijo ukrepe za zatiranje ali preprečevanje kužnih bolezni pri živalih, ki se lahko prenesejo na ljudi, in s tem povzroči, da se kužna bolezen prenese na ljudi.

(3) Kdor stori dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena iz malomarnosti, se kaznuje z denarno kaznijo ali zaporom do šestih mesecev.

(4) Če ima dejanje iz prvega, drugega ali tretjega odstavka tega člena za posledico smrt ene ali več oseb, se storilec kaznuje za dejanje iz prvega ali drugega odstavka z zaporom do osmih let, za dejanja iz tretjega odstavka pa z zaporom do petih let.

Iz tega izhaja, da je kaznivo dejanje prenašanja nalezljivih bolezni sicer lahko izvršeno tako v primeru, (i) če bi zdravnik kljub popolni tehnični opreми zavrnil izvedbo odvzema brisa, kot tudi v primeru, (ii) če bi brez zaščitne opreme odvzel bris pacientu, ki ima nalezljivo bolezen z visokim tveganjem. Če bi zdravnik prvo (i) ravnanje zavrnil, bi s tem potencialno kršil 12. člen Zakona o nalezljivih boleznih (Uradni list RS, št. 33/06 – uradno prečiščeno besedilo; v nadaljevanju: ZNB), ki zdravniku nalaga obveznost, da če odkrije ali posumi na nalezljivo bolezen na podlagi anamnestičnih podatkov,

kliničnega pregleda in epidemioloških razmer, mora nemudoma izvesti ustrezne ukrepe, določene s tem zakonom:

12. člen

Vsak zdravnik, ki odkrije ali posumi na nalezljivo bolezen na podlagi anamnestičnih podatkov, kliničnega pregleda in epidemioloških razmer, mora nemudoma izvesti ustrezne ukrepe, določene s tem zakonom.

V primerih, določenih s pravilnikom iz drugega odstavka 8. člena tega zakona, je treba diagnozo nalezljive bolezni potrditi z mikrobiološko diagnostiko povzročitelja.

Mikrobiološko diagnostiko in identifikacijo opravljajo pooblaščen oziroma referenčni mikrobiološki laboratoriji, ki jih določi minister, pristojen za zdravje.

Znake kaznivega dejanja iz 177. člena KZ-1 pa zdravnik izpolni tudi, če bi izvedel odvzem brisa pacienta, ki ima nalezljivo bolezen z visokim tveganjem, čeprav nima na voljo ustrezne zaščitne opreme, in s tem razširi bolezen. S tem namreč ne bi spoštoval III. poglavja ZNB, ki določa ukrepe o preprečevanju in obvladovanju bolnišničnih okužb in se sklicuje na ureditev iz Pravilnika o pogojih za pripravo in izvajanje programa preprečevanja in obvladovanja bolnišničnih okužb, ki, kot je bilo citirano že zgoraj, zahteva uporabo ustreznih zaščitnih sredstev s strani vseh usposobljenih zdravstvenih delavcev:

43. člen

Bolnišnične okužbe so okužbe, ki so v neposredni vzročni zvezi z izpostavljenostjo pri postopkih diagnostike, zdravljenja, zdravstvene nege, rehabilitacije ali pri drugih postopkih v zdravstveni dejavnosti.

44. člen

Vsaka fizična ali pravna oseba, ki opravlja zdravstveno dejavnost izvaja program preprečevanja in obvladovanja bolnišničnih okužb.

Program iz prejšnjega odstavka pripravi strokovni vodja organizacije, ki opravlja zdravstveno dejavnost, izvajajo pa ga za to dejavnost usposobljeni zdravstveni delavci oziroma zdravstveni sodelavci, po njihovih navodilih pa vsi drugi zaposleni.

Program iz prvega odstavka tega člena mora obsegati:

- *epidemiološko spremljanje bolnišničnih okužb,*
- *doktrino izvajanja vseh diagnostičnih, terapevtskih, negovalnih in ostalih postopkov,*
- *doktrino sterilizacije, dezinfekcije, čiščenja in rokovanja z odpadki,*
- *doktrino ravnanja z bolniki, zdravstvenimi delavci in sodelavci z okužbami,*
- *program zaščite zdravstvenih delavcev in zdravstvenih sodelavcev na delovnih mestih,*
- *program usposabljanja zdravstvenih delavcev in drugih zaposlenih.*

Pri tem pa poudarjamo, da inkriminacija 177. člena KZ-1, glede na to da varuje ne-disponibilno dobroto javnega zdravja, v pomembnem delu inkriminira tudi samo-ogrožujoče ravnanje posameznika,² torej tudi ravnanje zdravnika, ki ne uporablja zaščitna sredstva ter se nato okuži z nalezljivo boleznijo. Poleg tega je ob dani situaciji potrebno upoštevati, da »[z]dravstveni delavci, zlasti zdravniki, so po tradicionalni biomedicinski etiki dolžni varovati svoje zdravje in se izogibati nerazumnim tveganj zanj, torej tudi okužbam z (nevarnimi) nalezljivimi boleznimi ne le v osebnem interesu, ampak tudi v interesu pacientov, ki so oziroma bi lahko postali odvisni od njihove strokovne pomoči.«³

To na več točkah poudarja tudi zakonodaja. Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami (Uradni list RS, št. 51/06 – uradno prečiščeno besedilo, 97/10 in 21/18 – ZNORG; v nadaljevanju: ZVNDN) v prvem odstavku 16. člena določa, da mora vsakdo osebi, ki je v življenjski nevarnosti ali ji preti nevarnost za zdravje, priskočiti na pomoč, vendar samo v primeru, če s tem ne ogrozi svojega življenja ali zdravja:

16. člen **(pomoč v življenjski nevarnosti)**

(1) Vsakdo mora osebi, ki je v življenjski nevarnosti ali ji preti nevarnost za zdravje, priskočiti na pomoč, če s tem ne ogrozi svojega življenja ali zdravja.

(2) Če posameznik ni zmožen nuditi pomoči, mora o tem takoj obvestiti ustrezno reševalno službo ali center za obveščanje ali na drug način poskrbeti za pomoč.

Nadalje, ZNB v 4. členu določa, da ima vsakdo pravico do varstva pred nalezljivimi boleznimi in bolnišničnimi okužbami ter dolžnost varovati svoje zdravje in zdravje drugih pred temi boleznimi:

4. člen

Vsakdo ima pravico do varstva pred nalezljivimi boleznimi in bolnišničnimi okužbami ter dolžnost varovati svoje zdravje in zdravje drugih pred temi boleznimi.

Vse fizične in pravne osebe morajo omogočiti opravljanje zdravstveno higienskih pregledov s svetovanjem in predhodnih zdravstvenih pregledov ter nadzorstva, kot tudi odvzem potrebnega materiala in izvajanje drugih ukrepov za varstvo pred nalezljivimi boleznimi in bolnišničnimi okužbami, določenimi s tem zakonom.

Ta pravica gre pacientom in še toliko bolj zdravnikom (varstvo pred bolnišničnimi okužbami), ki skrbijo za delovanje celotnega sistema spopadanja z nalezljivimi boleznimi. V izredni situaciji, ko zdravnik nima na voljo zaščitnih sredstev, mora pa iz diagnostičnih namenov odvzeti bris osebi, pri kateri sumi na nalezljivo bolezen z visokim tveganjem, tako od zdravnika ni mogoče pričakovati, da bo ogrozil svoje življenje, saj s tem poleg širjenja nalezljive bolezni ogroža tudi nadaljnjo strokovno obravnavo pacientov. Zato v navedeni situaciji sploh ni mogoče šteti, da zdravnik ravna v nasprotju s predpisi ali odredbami, s katerimi pristojni organ odredi pregled, razkuženje, izločitev bolnikov ali kakšne druge

² Ur. Filipčič, Korošec, Zdolšek, Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (2. knjiga), Uradni list RS, Ljubljana 2019, str. 62.

³ Ur. Filipčič, Korošec, Zdolšek, Veliki znanstveni komentar posebnega dela Kazenskega zakonika (2. knjiga), Uradni list RS, Ljubljana 2019, str. 50.

ukrepe za zatiranje ali preprečevanje nalezljivih bolezni pri ljudeh. Posledično zdravnik z zavrnitvijo izvedbe brisa v situaciji, v kateri ni na voljo zaščitnih sredstev, s svojim ravnanjem ne izpolni biti inkriminacije prenašanje nalezljivih bolezni iz 177. člena KZ-1 – takšno ravnanje ni kaznivo. Iz istega razloga (ravnanje ni protipravno) prav tako ni mogoče šteti, da s tem zdravnik izvrši kateregakoli izmed prekrškov, ki so navedeni v 54. - 57. členu ZNB. Po drugi strani pa bi se za kaznivo lahko štelo ravno dejanje zdravnika, ki bi kljub odsotnosti zaščitnih sredstev odvzel bris pacientu in se pri tem okužil.

Ob tem pa poudarjamo, da bi moral v tej situaciji zdravnik v okviru izvajanja zdravniške službe še vedno narediti vse, kar je v njegovi moči, da prepreči širjenje bolezni in za to izvršiti druge ustrezne ukrepe, dokler ne dobi na voljo zaščitnih sredstev, ki mu bodo omogočila varno in kakovostno izvedbo zdravstvene storitve.

Oddelek za pravne zadeve Zdravniške zbornice Slovenije, 26. 2. 2020